

A HORTHYSTA VEZETÉS BALKÁN-POLITIKÁJA*

(1941—1943)

Godó Agnes

Horthy-Magyarország részvétele a Jugoszlávia elleni agresszióban és megszállásában 1941—1942

A fasiszta országok — elsősorban Németország és Olaszország — politikájában a Balkán birtoklása több vonatkozásban is elsőrendű kérdésként szerepelt. Az olaszok balkáni kudarca már 1940 őszén megérlelte a hitleristák ama szándékát, hogy a „Balkán-kérdést” katonai erővel „rendezzék”. A Jugoszlávia elleni esetleges támadás kérdéseiről megbeszélések folytak a német és a magyar vezérkar képviselői között is. Teleki Pál, akkori miniszterelnök azonban felismerte, hogy Jugoszlávia katonai lerohanása esetén Magyarország a németek által megszállt államok gyűrűjébe kerülne. Teleki a magyar ellenforradalmi politikusok ama rétegéhez tartozott, akik az uralkodó osztályok érdekeinek megvalósítását nem kívánták teljes mértékben Hitlerre „bízni”. Telekinek tehát érdekében állt, hogy rendezze Jugoszláviával a viszonyt, mert úgy látta, hogy ezzel Nyugat felé még utat biztosíthat magának. Elgondolásának realizálása érdekében 1940 őszén tárgyalásokat kezdett a királyi jugoszláv kormánnyal, és december 12-én megkötötték az örök barátsági szerződést. Bár e megállapodásban mindkét kormány kifejezte egyetértését a németek politikájával — titokban mégis „mindkét fél a német hatalmi túlsúly elleni védekezés mellékgondolatával írta alá a szerződést.”¹

A magyar—jugoszláv közeledés azonban Hitlernek egyáltalán nem volt elenszenves, sőt ajánlotta is,² mert azt remélte, hogy a jugoszláv—magyar viszony rendezésével „diplomáciai úton” oldódik meg a „jugoszláv probléma” — azaz Jugoszlávia csatlakozása a Háromhatalmi Egyezményhez. A jugoszláv kormány azonban nehezen szánta el magát erre a lépésre, ily módon tartózkodása a magyar—jugoszláv szerződésnek is más értékelést adott Berlinben 1941 elején, mint 1940 őszén.

* Részletek a sarajevói szimpozionra készített tanulmányból.

¹ Lásd erről *Juhász Gyula*: A Teleki-kormány külpolitikája. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964.; *Kerekes Lajos*: Magyarország részvétele a Jugoszlávia elleni agresszióban. Magyarország és a második világháború. Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1961. Második kiadás. 309—316 o.

² Horthy 1941. március 28-án Hitlerhez írott levelében elszólta magát, amikor az alábbi kitételt használta: „Nagyméltóságod által ajánlott Jugoszláviához való közeledés” (Magyarország és a második világháború... 319 o.).

Miután 1941. március 1-én Bulgária is aláírta a csatlakozásról szóló megállapodást, Hitler felszólítására a jugoszláv kormány végül is 1941. március 25-én követte a monarcho-fasiszta bolgár kormány példáját. A március 27-i jugoszláviai események azonban bebizonyították, hogy Cvetković nem hiába félt a népharagtól, és Hitler sem tévedett a jugoszláv közvélemény éles németellenességét illetően. Az országban politikai válság tört ki, amelynek következményeként angolbarát kormány került uralomra.

Hitler a német kisebbség védelmére hivatkozva elrendelte a még 1940 őszén kidolgozott Jugoszlávia elleni támadási terv megvalósítását — a Görögország megszállására irányuló hadművelettel egy időben.

Magyarországnak a Jugoszlávia elleni támadásban való részvétele már 1940 novemberében eldöntött kérdés volt, és kidolgozták a hadműveleti tervet is. A jugoszláviai események után Hitler pontosítani kívánta az akkor elfogadott álláspontokat. Horthy március 28-án válaszolt Hitler üzenetére, levélben hangsúlyozta, hogy Jugoszláviával szembeni területi igényei „fennállnak és teljesítésre várnak.” Örömmel vette tudomásul, hogy a német főparancsnokság „a magyar hadvezetőséggel fel fogja venni az érintkezést.”³

Bár az események másként alakultak, mint ahogy Teleki miniszterelnök elképzelte, a magyar kormány kitartott eredeti álláspontja mellett, és így maga Teleki is megszavazta március végén a Jugoszlávia elleni agresszióban való részvételt.

Teleki ekkor már tudta, hogy a nyugati hatalmak ellenzik a német katonai erők átvonulását Magyarországon, és a magyar csapatok részvétele a Jugoszlávia elleni agresszióban maga után vonhatja Anglia hadüzenetét is. A jugoszláviai események és a meginduló német támadás rádöbbenette Telekit politikájának csődjére. Utolsó reménye, hogy Jugoszláviával való szövetségben — a tengelybarát politika fenntartása mellett — elkerülje a nyugati hatalmakkal való nyílt szakítást: elveszett. A Jugoszlávia elleni agresszióban való részvétel megszavazása pontot tett Teleki Pál miniszterelnök egész politikai koncepciójának végére, és ezt felismerve, az öngyilkosságba menekült. Horthyhoz írott búcsúlevelének őszinte szavai a magyar reakció politikájának kétszínűségét, aljasságát tárták fel. Leleplezték, hogy a horthysta vezetés szöszegő lett — gyávaságból. „A gazemberek oldalára álltunk — mert a mondva csinált atrocitásokból egy szó sem igaz! Sem a magyarok ellen, de még a németek ellen sem! Hullarablók leszünk! a legpocsekabb nemzet. Nem tartottalak vissza. Bűnös vagyok.”⁴

De a magyar miniszterelnök egyéni tragédiája semmit nem oldott meg, és lelkiismereti válsága is akkor következett be, miután — mint a kormány elnöke — szavazatával ténylegesen *hozzájárult* a Minisztertanács ülésén éppúgy, mint a Legfelső Honvédelmi Tanács megbeszélésén a Jugoszlávia elleni agresszióhoz.

Teleki halála bizonyos fokig meggondolásra kényszerítette Horthyt. Az új helyzetben még inkább adni akart a látszatra, amire a Jugoszláviával kötött szerződés miatt *kezdetől fogva* törekedett. Kérte Hitlert,⁵ legyen tekintettel nehéz helyzetére, mert bár a régebbi megegyezés értelmében „a magyar katonai előkészületek megtörténtek” a Jugoszlávia elleni támadáshoz, ugyanakkor „lelkiismereti konfliktusai” vannak. Tájékoztatta Hitlert arról a minisztertanácsi ülésről, amelyet Teleki halálát megelőző estén tartottak. A következőket írta: „Azon az ülésen én is azon a véleményen vol-

³ Uo. 319–320. o.

⁴ Uo. 325. o.

⁵ Uo. 326. o.

tam, hogy tekintettel a nemrég megkötött barátsági szerződésre, legalább a látszatot meg kellene mentenünk. A végén azonban mindannyian megegyeztünk abban, hogy a német csapatok bevonulásával Horvátországot elszakítjuk a jugoszláv államtól, s így a Jugoszláv Királyság, mint szerződő fél, amúgyis megszűnik létezni.”⁶

Amikor tehát április 10-én megalakult a Független Horvát Állam, Horthyéknak is meg volt az ürügyük, hogy április 11-én, a déli országrészekre felvonultatott magyar csapatok átlépjék a jugoszláv határt és megszállják a Bácskát, a baranyai háromszöget, majd a Muraközt is.

A Jugoszlávia elleni agresszióval Magyarország gyakorlatilag belépett a második világháború hadviselő államainak sorába, fokozódott nemzetközi elszigetelődése,⁷ és megtette a döntő lépést a Szovjetunió elleni rablőháborúban való részvételhez is.

A magyar csapatok és csendőri szervek a megszállás első órájában megkezdték a „nem kívánatos elemek”, azaz a kommunisták, a zsidók és a szláv nemzetiségű lakosok letartóztatását. Alig néhány nap leforgása alatt 2300 embert gyilkoltak meg.⁸ Ennek a rémuralomnak kívánt „törvényes” látszatot adni az április 17-én életbe léptetett statárium.⁹

1941. április 28-án a magyar kormány elrendelte, hogy az 1918. október 31-e után letelepedett lakosok három nap alatt hagyják el Bácska területét és költözzenek Szerbiába. Ez kb. 150 ezer főt érintett. A szerbiai német parancsnok viszont tiltakozott az ellen, hogy ezeket az embereket befogadja.¹⁰

A horthysta hatóságokat azonban nem érdekelte a kitelepítettek sorsa, és miután Szerbiába csak néhány százán jutottak át, Werth Henrik vezérkari főnök utasítására rövid idő alatt több mint 60 ezer személyt a bácskai, illetve a barcsi, a nagykanizsai, a sárvári és más internálótáborokban „helyeztek el”.

A magyar reakció a megszállás első napjaiban végrehajtott terrortól arra számított, hogy még csírájában elfojtja a hazafias erők szervezkedését. Ez azonban nem sikerült. A súlyos veszteségek ellenére a vajdasági kommunisták partizánsejteket hoztak létre, amelyek aktív felvilágosító és szabotázs tevékenységet fejtettek ki. 1941 nyarán a vajdasági partizánok olyan akciókat hajtottak végre, melyekkel súlyos gazdasági problémákat okoztak a horthysta vezetésnek.

A „területgyarapítás” árát ugyanis Horthyéknak meg kellett fizetniük. Még 1941. május 8-án titkos német—magyar gazdasági megállapodás jött létre,¹¹ melynek értelmében „míg a háború tart, az olajhozamot — tekintet nélkül Magyarország belföldi szükségleteire — teljes egészében Németországba szállítják.”¹² Hasonló „megállapodás” született Bácska teljes terméshozamának német raktárakba való szállításáról is.¹³ A kibontakozó partizán-tevékenység — a vasút- és országúthálózat, a hidak és átjárók rombolásával, de főleg a bácskai gabonatermés felgyújtásával — nemcsak jelen-

⁶ Uo.

⁷ Anglia április 7-én szakította meg diplomáciai kapcsolatait Magyarországgal, mivel területéről vonultak fel a németek. A Szovjetunió kormánya április 12-én élesen elítélte a magyarok részvételét a Jugoszlávia elleni támadásban (Országos Levéltár — a továbbiakban OL. — KÜM. res. pol 1941, 24/204). — Április 16-án Roosevelttel jelentette be, hogy Magyarországot hadviselő félnek tekinti Jugoszláviával szemben.

⁸ Juhász Gyula: i. m. 325. o.

⁹ Hadtörténelmi Intézet Levéltára (a továbbiakban HIL.) VKF. 1941. KT. 97.150. Parancsgyűjtemény.

¹⁰ A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról. 1933—1944. Budapest, Kossuth Könyvkiadó. 1968. 581. 589—591. o.)

¹¹ Uo. 582—583. oldalakon közlik a szerződés szövegét.

¹² Uo. 589. o.

¹³ Uo. 610. o.

tős károkat okozott a magyar kormánynak, de akadályozta a németekkel szembeni „kötelezettségeinek” teljesítését is.

Tehát a horthysta megszálló hatóságok 1941 nyarán feladatuknak a partizánmozgalom felszámolását tekintették. Ehhez jelentős támogatást kaptak a különböző nacionalista szervezetektől, főleg a bácskai német fasisztáktól és a rendőrségi ügynököktől. Tömeges letartóztatásokra került sor és megkezdődtek a terrorperek Zentán, Újvidéken, Becsén és másutt.

1941. október 28-án felállították a honvéd vezérkar főnökének különbíró-ságát, amelyet különleges hatalommal ruháztak fel „a fennálló társadalmi rend felforgatására irányuló minden tevékenység ellen”.¹⁴ A bíróság döntéseit megfellebbezni nem lehetett, és a halálos ítéletet a vezérkar főnöke hagyta jóvá, ami egyet jelentett azzal, hogy a halálraítéltek közül alig néhányan kaptak kegyelmet.

Ez a rendelet lehetővé tette, hogy a jugoszláv hazafiak ellen is még brutálisabban lépjenek fel. Néhány hét alatt 2—3000 partizán és szimpatizáns került a hírhedt vészbíró-ság elé, és többségük a kistarcsai, nagykanizsai, szabadkai, kolozsvári, jászberényi és más internálótáborok, valamint a szegedi, váci, márianosztrai börtönök foglya lett.¹⁵

Az 1941 nyarán és őszén végrehajtott terrorhadjárat során pusztultak el a forradalmi mozgalom olyan internacionalistái, mint Vukičević Lazar, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság harcosa, aki egyik szerkesztője volt a proletárdiktatúra ideje alatt Budapesten megjelenő Crvena Zastava szerb nyelvű kommunista lapnak. Mártírhalált halt Cseh Károly internacionalista és Buacsa Dušan, a híres Csapajev-hadosztály ezredkomisszára is és még sokan a forradalmárok közül.

A szegedi Csillag-börtön udvarán fejezte be fiatal életét több vajdasági kommunista, köztük Kiss Ernő, zombori párttitkár és Grozda Gajšin partizánlány.¹⁶

A kommunisták és partizánok elleni hajsza kiterjedt a megszállt területek lakossága egészének megfigyelésére és üldözésére. A horthysta hatóságok népellenes intézkedéseit a magyar kormányzó 1942. január 10-én Hitlerhez írott levelében így „indokolta”:

„Tőlünk délre a Balkán, melyen a német Wehrmacht győzelmes csapatai talán túl gyorsan haladtak át, ma is tele van bizonytalansággal és forrongással ... Szerbiában még mindig fegyveres katonai erők állnak az angolszász bolsevista szövetség szolgálatában, és ezeket a katonai erőket az egész fanatizált lakosság segíti, beleértve a nőket és gyerekeket is. A harcok nemrégiben a Bánátból magyar területre is átnyúltak és véres áldozatokat követeltek”.¹⁷

A véres áldozatokat a bácskai lakosság hozta a magyar megszálló csapatok fékevesztett terrorja következtében. Amikor Horthy a fenti levelet írta, már végigsepert a gyűlölet szele a csurugi, zsabylai környéken, és ekkor a fasiszták a főcsapást a Sajkási-partizánosztagra mérték. A csendőrség saját bevallása szerint a honvéd karhatalom január 5-től „tetemes csendőrerőkkel lett megerősítve” és így folytatták a „vidék megtisztítását”.¹⁸

¹⁴ Magyarországi Rendeletek Tára 1941. III. köt. 3350—3351. o.

¹⁵ HIL. VKF. 1941. eln. 1. osztály anyagai.

¹⁶ A magyar nép — kegyelete jeléül — a két mártírnak síremléket, illetve Gajšin Grozdának emléktáblát állított Szegeden 1967. októberében. (Népszabadság, 1967. október 10.) — Az újság október 8-i száma pedig részleteket közölt a jugoszláv partizánokkal együtt raboskodó Rónai Mihály András újságírónak a kivégzés másnapján írott verséből, amelynek címe: „Gajšin Grozda balladája”.

¹⁷ Horthy Miklós titkos iratai. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1962. 314. o.

¹⁸ Csendőrségi Lapok, 1942. augusztus 15-i sz. 509. o.

Amikor Bajcsy-Zsilinszky Endre képviselő tudomást szerzett a szablyai kegyetlenkedésekről, tiltakozott Bárdossy miniszterelnöknél és követelte az atrocitások azonnali megszüntetését. Bárdossy ezt január 19-én meg is ígérte.¹⁹ Azon a napon, amikor *beleegyezésével* a vérengzések kiterjedtek az egész újvidéki területre. Január 21-én pedig megkezdődött az „újvidéki razzia”, az a tömegmészárlás, amelynek sok ezer ártatlan ember esett áldozatul.²⁰

A magyar megszállók vesztesége — saját bevallásuk alapján — egy honvéd halott és hét könnyebben sebesült csendőr volt.²¹

A bácskai hóhéroknak a kormány kifejezte elismerését, előléptetéseket és kitüntetésekkel osztogatott. Bajcsy-Zsilinszky azonban ismételten határozottan fellépett a tömeggyilkosság ellen, és híreket juttatott el külföldre is, kiváltva a nemzetközi közvélemény felháborodását és tiltakozását.

Horthy-Magyarország bel- és külpolitikája 1942 elején amúgyis válságba került. A moszkvai csata után nem volt kívánatos a németek további nyílt és fenntartás nélküli kiszolgálása. Belpolitikailag nézeteltérés támadt a kormányzói utódlás kérdésében a kormánycsoportok között. Az uralkodó osztályon belüli ellentéteken kívül szerepet játszott a függetlenségi mozgalom megerősödése és a megszálló hatóságok terrorja miatti felháborodás. A kialakult helyzetben a horthysta vezetésnek olyan politikusra volt szüksége, aki kevésbé volt kompromittált a külföldi és a hazai burzsoázia szemében. Így lépett Bárdossy helyére Kállay Miklós 1942. március 9-én.

A közvélemény nyomására Kállay „megvizsgáltatta” a bácskai ügyet. Ekkor már megszólaltak az illetékesek is. A Csendőrségi Lapok 1942. augusztus 15-i számában „A bácskai partizánharcokról” címmel megjelent cikk szerzője megállapította, hogy „a bűncselekményeknek kommunista indítókai voltak, és... természetesen összefüggésben álltak az események a szerbiai, horvátországi és az oroszországi partizánmozgalmakkal is.”²¹ Éppen e tényből vonta le a következtetését „... mi lett volna a Bácskában is, ha a magyar csendőr és honvéd kellő időben és csírájában el nem fojtja a partizánmozgalmakat.”

Ezek az „érvek” azonban nem győzték meg a közvéleményt, és Horthy kénytelen volt megindítani az eljárást a bácskai katonai és csendőri szervek vezetői ellen.

A véres megtorlások következtében a partizánmozgalomban időleges megtorpanás állt be, a harc azonban nem szűnt meg. A Vajdaság és a Muraköz a népfelzabardító háború egész időszaka alatt kivette a részét a jugoszláv népek általános felkeléséből, a nehéz katonapolitikai és a bonyolult néprajzi viszonyok között is. A partizánok 1942—1943. évi katonai sikerei pedig hatottak a Bácskában élő nemzetiségek antifasiszta harcának fellendülésére is.

A horthysta kormányzatnak a jugoszláv *nép* elleni terrorja tükrözte a magyar ellenforradalmi rendszer *reakciós*, népellenes lényegét. Az 1941—42-es években a horthysta vezetés viszonya a horvát és a szerb quisling-rendszerekhez még csak kialakulóban volt. Horthy igyekezett jószomszédi kapcsolatokat teremteni a Független Horvát Állammal, annak ellenére, hogy gyakori nézeteltérések voltak közöttük a Muraközt illetően,²³ és a magyar

¹⁹ Lásd erről *Bajcsy-Zsilinszky dokumentumok. Századok*, 1963. 1—2. sz.

²⁰ Lásd erről *Buzási János: Az újvidéki razzia*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1963. — Szombathelyi háborús bűnös vallomásában beismerte, hogy Horthy tudott a razzjáról és ahhoz hozzájárult (*Magyar Szó*, 1946. október 22. sz.).

²¹ Csendőrségi Lapok. Uo.

²² Uo. — A cikket dr. vitéz *Kovács Jenő* százados írta.

²³ A Wilhelmstrasse... 603. 605. o.

kormány tudomást szerzett arról is, hogy a horvát fasiszták titokban megbeszéléseket folytatnak az Önálló Szlovák Állam és Románia képviselőivel egy Magyarország elleni új kisantant létrehozásának tervéről.²⁴

Katonapolitikai helyzet 1943-ban és a Kállay-kormány kétarcú politikája

1942 végén 1943 elején a második világháború menetében döntő fordulat következett be a Hitler-ellenes koalíció javára. A Vörös Hadsereg téli támadásai során súlyos csapásokat mért a fasiszta államok katonai erejére. Rövid idő alatt támadásba ment át a szovjet—német arcvonal egész hosszában, jelentős területeket szabadított fel és magához ragadta a hadászati kezdeményezést.

A Vörös Hadsereg győzelmei kihatottak az európai ellenállási mozgalom fellendülésére és ösztönzően befolyásolták a nyugati szövetségesek hadműveleteinek meggyorsulását. Az év elején megkezdődött és sikeresen bontakozott ki az Amerikai Egyesült Államok csendes-óceáni támadása. Kedvező feltételek alakultak az afrikai harcok gyors befejezésére is.

A szovjet csapatok volgai győzelme arra készítette Rooseveltet és Churchillt, hogy meghatározzák az Amerikai Egyesült Államok és Anglia új hadászati célkitűzéseit. Újabb találkozásuk színhelyéül Casablancát választották.

Az 1943. január 14—16. között megtartott találkozón a két nyugati államfő határozatot hozott az afrikai hadműveletek meggyorsítására, megállapodtak abban, hogy még 1943-ban partraszállnak Szicíliában, a nyugateurópai második front megnyitását azonban 1944-re halasztják el. A casablancai megbeszélésen kialakították közös hadászati elgondolásukat, amelynek „Földközi-tengeri stratégia” volt az elnevezése. Ebben a koncepcióban világosan érvényesültek a nyugati szövetségesek saját hatalmi érdekei. A Földközi-tenger és a Közel-Kelet térségében a nyugati államok viszonylag kisebb erővel tudták biztosítani befolyásukat,²⁵ és így jelentős tartalékokat kívántak megóvni a háború későbbi időszakára.

Az új hadászati elgondolás szerves részét alkotta a Churchill-féle „Balkán-terv” — azaz a nyugati szövetségesek partraszállásának terve a Balkán meghatározott részén.

Az új stratégia elfogadása kétségtelenül tükrözte a felismerést, hogy a német támadás következtében a Szovjetunió sem katonailag, sem politikailag nem omlott össze,²⁶ és ennek következtében a hitleri Németország a továbbiakban sem képes főerőt a nyugati szövetségesek ellen fordítani.

Ilyen helyzetben a nyugati szövetségesek lehetségesnek tartották, hogy Dél-Európa háború utáni politikai berendezkedésére vonatkozó 1939/40-ben körvonalazott elgondolásaikat realizálják. Erre a következtetésre két fő indok vezette őket. Egyrészt, hogy megelőzzék a szovjet csapatokat a hadászatiilag fontos térségek elérésében, másrészt gátat vessenek a Balkánon a kommunista pártok vezetésével széles méreteket öltő ellenállási mozgalom további terjedésének. Ez utóbbi egyben létkérdése volt a Londonban letelepedett dél-európai államok emigráns kormányainak és reakciós politikusainak. Elhagyott országaikban folyó élethalálharc során már 1942-ben jelentkeztek olyan, számukra nyugtalanító tünetek, melyek 1943-ban kétsé-

²⁴ Uo. 601. o.

²⁵ W. Leahy: I was There. New York, 1950. 201. o.

²⁶ Ezt a következtetést Churchill már 1942 nyarán levonta, amikor Moszkvából visszatérve „meg volt győződve arról, hogy Oroszország helytáll és meg volt győződve saját észak-afrikai tervének jogosságáról is.” (Chester Wilmot: The Struggle for Europe. London, 1953, 111. o.)

gessé tették a háború előtti társadalmi rend helyreállítását. Ezért keresték egymással a kapcsolatokat, ezért jött létre még 1942 januárjában Londonban a görög és a jugoszláv emigráns királyi kormányok között „Balkánunió” néven megegyezés — a kölcsönös segítségnyújtásról és a közös harcra a Monarchia helyreállítása érdekében. Churchill támogatásával igyekeztek növelni befolyásukat az országaik területén levő Hitler-ellenes polgári csoportokra is azzal a céllal, hogy az ott kibontakozó antifasiszta mozgalomban biztosítsák vezető szerepüket. A nyugati szövetségesek „Földközi-tengeri stratégiája”, de különösen a Balkán-terv célja, valamint a királyi és burzsoá nemzeti emigránsok reakciós politikája tehát a tárgyalt időszakban azonos érdekekből indult ki.

A horthysta kormánykörök az általános katonapolitikai helyzetet figyelembe véve időszerűnek látták a már 1942 tavaszán kidolgozott program külpolitikai elgondolásainak megvalósítását is.

A magyar uralkodó osztályok háborús lelkesedése erősen csökkent és általában úgy ítélték meg a helyzetet, hogy a hitleri Németországnak egyre kevesebb esélye van a győzelemhez. Viszont azzal is tisztában voltak, hogy Hitler még koránt sincs leverve. A nyílt szakítás tehát még nem volt célszerű. Viszont Kállay és környezete úgy gondolta, hogy a németekhez fűződő kapcsolatokat lazításra — elsősorban katonai és külpolitikai téren — elérkezett az alkalmas pillanat.

Tudomást szerezve a nyugati szövetségesek „Földközi-tengeri” és ezen belül Churchill „Balkán” elgondolásairól, Kállay úgy látta, ezek megvalósulása kedvező feltételeket teremtené Magyarországnak is a háborúból való kilépésre. Az ilyen lehetőség nemcsak azt zárná ki, hogy a Vörös Hadsereg Magyarországra érkezzen, hanem megakadályozná a háborúellenes és a kormányzat politikájával elégedetlen tömegek balratolódását. Mindez Kállayék számára azt eredményezte volna, hogy viszonylag kisebb kockázattal az ellenforradalmi rendszert át tudták volna menteni a háború utáni időszakra.

Kállay tehát rátért „hintapolitikájának” külpolitikai realizálására is. Ennek érdekében kezdeményező lépéseket tett a titkos diplomácia útjain, elsősorban az angol kormánykörök szimpátiájának megnyerése céljából. E tevékenységében támogatták azok a politikusok is, akik a katonapolitikai események következtében a nyílt németbarát politikáról az óvatosabb vonalra álltak át reakciós céljaik megvalósítása érdekében.

A nyugati szövetségesek felé megélenkülő tevékenység meglehetősen sokrétű volt. Kállay és egyes hívei megbízásából közéleti személyek utaztak semleges országokba, elsősorban Törökországba, hogy ott kapcsolatba lépjenek az angol—amerikai diplomatákkal. Reményeket fűztek ahhoz is, hogy a Vatikán segítségével találjanak meghallgatásra az angol kormánynál.²⁷ Megindultak a titkos tanácskozások a semleges országokban működő követ-ségek közvetítésével Bernben, Madridban, Lisszabonban, Stockholmban és Ankarában.

A magyar reakció különösen nagy érdeklődést tanúsított az angol—török

²⁷ Kállay megbízásából Szent-Györgyi Albert Nobel-díjas professzor utazott Isztambulba. Frey András újságíró Úllein-Reviczky Antal, a Külügyminisztérium sajtófőnöke indította útnak. Barcza György, volt londoni követ márciusban pedig a Vatikánban tartózkodott. (Horthy Miklós titkos iratai. 339. o.: Ránki György: Emlékiratok és valóság Magyarország második világháborús szerepéről. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1964. 232—234. o.)

1943 augusztusában Kállay új megbízottja, Veress László érkezett Isztambulba. Újvári Dezsővel, az isztambuli magyar konzullal együtt tárgyalásokat rolytattak Sterndale Bennett törökországi brit követtel. Közölték Kállay ajánlatát, hogy a magyar kormány leteszi a fegyvert, ha az angolszászok elérik a magyar határt. (Nikolas Kállay: Hungarian Premier. A personal of a nation's struggle in the Second World War. New York, 1954. 370. o.)

megbeszélések iránt, amelyek 1943 január végén zajlottak le Adanában.²⁸ Churchill ezen a találkózón — miközben szerette volna Törökországot a szövetségesek oldalára állítani — tájékoztatta a török kormányt Balkán-terveiről is. Menemencioglu török külügyminiszter láthatóan egyetértett ezekkel az elképzelésekkel, mert további lépéseket tett, többek között Kállay felé is.

Jagow budapesti német követ jelentése szerint Kállay március 10-én többek között tájékoztatta a német követet arról, hogy „a török kormány egy bolsevistaellenes megállapodásra irányuló kezdeményezéssel fordult a magyar kormányhoz. Magyarországon kívül a megállapodáshoz csatlakozhatnának Románia, Görögország, Bulgária, Szerbia és Horvátország... Kállay azzal folytatta, megüzeni a törököknek, hogy a tervet nagy érdeklődéssel fogadta, és részletes adatokat kér.”²⁹

Kállay valójában igen örült a török kezdeményezésnek és hangsúlyozta egyetértését. Annál is inkább, mert a londoni dél-európai emigrációhoz való közeledés egyik lehetőségét is látta benne.

Horthyék különösen igyekeztek megnyerni az emigráns jugoszláv politikusok jóindulatát. Ez nem volt véletlen. A jugoszláv nép ellen elkövetett agresszió és terror miatt az emigráns kormány élesen szembehelyezkedett Horthy-Magyarországgal, és ebben partnerre talált a Beneš-emigráció képviselőiben is. 1942-ben ugyan bizonyos mértékig enyhült a jugoszláv ellenszenv, mivel az általuk hősnak nyilvánított Draža Mihajlovićsal és „Honi Jugoszláv Hadsereg”-nek nevezett csetnikjeivel a horthysta szervek együttműködésbe léptek a jugoszláv népfelszabadító erők ellen.

Kállay és a politikájával egyetértő magyar katonai körök éppen ezért úgy látták, hogy Draža Mihajlović további támogatása előnyös lenne.³⁰ Két okból: egyrészt a népfelszabadító erők elleni tevékenység összehangolása érdekében, másrészt, azért, hogy Mihajlović kedvezően nyilatkozzon kormányának Kállayékról és így áttételesen jó színben tűnjenek az angol vezetés előtt is.

Kállay számításaiból természetesen nem maradt ki a megszállt területeken élő nemzeti burzsoázia képviselőinek a megnyerése sem, igyekezett őket demagógiájával a maga oldalára állítani és ezért jobban figyelembe vette érdekeiket. Ugyanez vonatkozott Délvidékre is, ahol a magyar polgári képviselők elsősorban a szerb és a horvát nacionalista burzsoá elemekkel igyekeztek szorosabb kapcsolatba kerülni.

A magyar reakció angolbarát rétegei — főleg a kormányon belül levő személyek — *fokozták belpolitikai tevékenységüket* is. Széles körű propagandakampány indult meg a magyar polgári sajtó hasábjain, elsősorban a „Magyar Nemzet”-ben. A megjelenő cikkek és beszédek vissza-visszatérő vezérgondolata volt Magyarország sajátos földrajzi helyzetéből adódó tragédiái, az, hogy a kormány ebben a háborúban is „a nemzet” érdekeit igyekezett képviselni stb. A gazdasági nehézségek megoldására egymás után jelentek meg javaslatok, amelyek előfeltételként mind a Kállay-kormány

²⁸ Winston Churchill üzenete 1943. február 1. (Sztálin üzenetváltása az Egyesült Államok és Nagy-Britannia kormányfőivel. I. köt. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 107–108. o.).

²⁹ A Wilhelmstrasse... 710. o.; Lásd e témáról: Magyarország dunai sorsa angol beállításhoz. Külügyi Szemle, 1943. januári száma 9. o.; KÜM. res. pol. 1943. 59. l.).

³⁰ Draža Mihajlovićsal a magyar hírszerző szervezetnek már az 1930-as évektől volt közvetett kapcsolata. 1942 nyaratól a vezérkar közvetlen érintkezést létesített vele többek között dr. Milan Popović ügyvédén keresztül. (HIL. Béke előkészítő tárgyalások anyaga 1946, A/II. 17. irat.) — Újszászy István vezérőrnagy nyilatkozata. 1946. június 1. Popovičot, a nemzetközi reakció ügyncékét 1945 novemberében ítélte halálra a népbíróság. („Szabad Vajdaság” — a „Magyar Szó” elődje — 1945. november 2. sz.)

íránti bizalmat hangoztatták. A külpolitikai vonatkozású írások feltűnően hangsúlyozták a kormány „reális” álláspontját és törekvéseit.

Kállayék reményeit — akaratuk ellenére — a németek is táplálták.

A hitleri vezetés ugyanis már 1942 őszén tisztában volt azzal, hogy az afrikai hadműveletek befejezése után a nyugati szövetségesek új hadszínteret fognak nyitni. Számolt az angol—amerikai csapatok partraszállásával Szicília, Szardínia vagy Kréta szigetén, ahonnan esetleg kiszélesítve inváziójukat, továbbnyomulnak az Appennin-félszigeten vagy a Balkánon, hogy ezzel délkeletről támadjanak a német erőkre.

Hitler úgy vélte, hogy amennyiben a partraszállás valóban a Balkánon következne be, akkor a széles méreteket öltő partizánháború miatt igen nehezen tudná megtartani itteni pozícióit. Éppen ezért határozta el magát a gyors cselekvésre. 1943. január 4-én Rómában már el is fogadták azt a többlépcsős hadműveleti elgondolást, amelynek fő célja és feladata a jugoszláviai megszálló és quisling-rendszerek helyzetének megszilárdítása volt a Jugoszláv Népfelzabardító Hadsereg és Partizán Osztagok erői és legfelső parancsnoksága megsemmisítése útján.³¹

A német vezérkar elgondolásairól 1943 február elején tájékoztatták Szombathelyi Ferenc vezérkari főnököt, aki a megbeszélésekről memorandumban tett jelentést Horthy kormányzónak. Szombathelyi kifejtette, hogy a németek tájékoztatása szerint megváltozott Magyarország hadászati helyzete és további katonai ténykedése a „déli hadszíntérre” helyeződik át. Az ország a német tervekben úgy szerepel, mint „hadászati tartalék a Duna-medencében, arccal dél és délkelet felé.”³² Ennek alapján a magyar vezérkari főnök javasolta, hogy a haderőt mielőbb csoportosítsák át a déli határ-területekre, illetve Szerbia területére, mert „számolni kell ugyanis azzal, hogy az angolszász hatalmak a tavasz folyamán a Balkánon partraszállást kísérelnek meg.”³³

Szombathelyi — aki egyet akart Kállayval — azt hitte, hogyha a magyar csapatok Szerbiába mennek, könnyebben megvalósítható a kiugrás és a különbéke is. De a későbbi események hatására álláspontját folyton megváltoztatta.

Ez a lavírozás jellemezte azonban Horthyt is, aki bízott Kállay diplomáciai manőverezésének sikerében, ugyanakkor egyetértett Szombathelyivel, hogy a németekkel e kérdésben tárgyalásokat folytasson.

Ennek eredményeképpen kérte Hitler 1943. március elején hivatalosan a magyar vezérkart, hogy 2—3 hadosztályt küldjön Szerbiába a német megszálló csapatok növelésére.³⁴

Erre a nyílt „kérdésre” Kállayéknak választ kellett adniuk. Az ügyben a Minisztertanács március hónapban kétszer is ülésezett, és heves vita után mindkét alkalommal, szótöbbséggel, a német kérés elutasítása mellett döntött.

Nagybacsoni Nagy Vilmos honvédelmi miniszter felvetette, hogy „a szer-

³¹ A hitleri főhadiszállás 1942 novemberi megbeszéléséről és a „Weiss-I. II. és III.” és a „Schwarz” tervekről lásd von Löhr vezérezredesnek, a „Délkelet” akkori német főparancsnokának, később az „E” hadseregcsoport parancsnokának, a háborús bűnös vallomását. (Arhiv Vojnoistorijskog Instituta Jugoslovenske narodne armije — a továbbiakban Arhiv V. I. I. JNA. — k. 70/A. reg. br. 1/1 a Szerb fordítás 29—30. oldalak. Az eredeti német nyelvű anyagról a film a HIL. filmtárában megtalálható.)

³² Horthy Miklós tikos iratai ... 348. o.

³³ Uo. 349. o.

³⁴ Keitel az OKW főnöke határozottan amellel foglalt állást, hogy a Balkán térség hatásozabb katonai biztosítására magyar hadosztályokat vessenek be Szerbia területén. (A Wilhelmstrasse ... 710. o.)

bek szívesebben vennék, ha mi szálljuk meg területüket, és nem a németek, és ezért e tény szimpátiákat szerezhetne a szerbek körében részünkre.”³⁵

Kállay azonban berni megbízottja útján érdeklődött, mit szólna a jugoszláv emigráns kormány ilyen megoldáshoz, az azonban a leghatározottabban elutasította a magyar csapatok bevonulását Szerbiába és közölte, hogy azt agresszióknak minősítené.

Kállay és hívei ezek után az adott időben egyáltalán nem tartották kívánatosnak, hogy a magyar csapatok átlépjék az akkori magyar—szerb határt, amikor fennáll az angol—amerikai csapatok partraszállásának lehetősége a Balkánon. A vita hevében sokan őszintén is beszéltek, például olyan kérdéseket feszegettek, hogy Hitler miért *pont most* kéri a magyar hadosztályokat, miért akarja, hogy a megszállás kiszélesítésével esetleg újabb összetűzések ismétlődjenek meg a magyar csapatok és a lakosság között és akkor az angolok végleg elzárkózzanak a Horthyékkel való tárgyalásoktól. Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter, felszólalásában még azt is ki mondta, hogy „ha a Bánátot is ígérnék meg Magyarországnak, még akkor sem tartaná előrelátó politikának azt, ha most honvéd hadosztályok átlépnék a Duna vonalát, és a régi szerb királyság területét megszállnák.”³⁶

Ezek után — március 30-án — fogalmazták meg a kormány elutasító álláspontját, amely elvi és gyakorlati ellenérveket sorakoztatott fel a német kérdés megtagadásának indoklására. Ime néhány az ellenérvek közül:

„A magyar külpolitikának az ezeréves határokon túlmenő nemzeti aspirációi nincsenek. Alapvető célkitűzéseivel helyezkednénk tehát szembe, ha Szerbia olyan területeire vonulnánk be, melyek a történelmi magyar határokon kívül esnek”.

„A szerbekhez való viszonyunk számunkra mindig jelentőséggel bír, mert szomszédaink, és nálunk tekintélyes kisebbséget alkotnak. Tagadhatatlan, hogy a zsablya-újvidéki események a két nép viszonyát súlyosan megterhelték... Elképzelhető-e... hogy egy, az elmúlt események emlékével súlyosan terhelt magyar megszálló hadsereg szerbiai bevonulása minden zavaró incidens, és az ezzel elkerülhetetlenül együttjáró megtorlás nélkül folyjék le.

Ezenkívül bizonyosra vehető, hogy a Komintern szolgálatában álló partizánok oly összetűzéseket fognak provokálni, amelyekre csapataink kénytelenek volnának megtorlásokkal reagálni.

Aligha tehető fel, hogy a Szerbiába kiküldött csapategységeink felett meg tudjuk tartani a rendelkezés jogát. A németek ugyanis Belgrádot nem fogják kiüríteni, és a szerbiai okkupáció legfelsőbb katonai vezetését minden körülmények között továbbra is a saját kezükben fogják megtartani.

De még ha minderre nem is kerülne sor, könnyen elképzelhető, mi lesz a magyar anyaországtól teljesen elvágott magyar hadsereg helyzete akkor, amikor az egész Balkán lángra lobban, és mi jelentjük ott a megszálló elleniséget.”³⁷

Míndezekből világosan kivehető, hogy a Kállay-kormányt három fő érv tartotta vissza a tárgyalat időszakban a német kérés teljesítésétől: 1. nem akart szembe kerülni a szerbekkel, értve ezen az emigrációt, 2. nem akarta, hogy Szerbiában a magyar csapatok *német* alárendeltségben legyenek, amikor 3. remény van az angol—amerikai csapatok partraszállására a Balkánon.

³⁵ Horthy Miklós titkos iratai... 365. o.

³⁶ Uo. 368. o.

³⁷ Uo. 365—368 és 377—380. o.

Ez volt tehát a háttére annak, hogy a jugoszláv népfelszabadító erők ellen 1943 első felében végrehajtott „negyedik” és „ötödik” ellenséges offenzívákban a magyar csapatok közvetlenül nem támogatták a német parancsnokságot. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a jugoszláv partizánok *ellen* nem léptek fel. Csakhogy a módszer most a quisling- és a csetnik csapatok segítése, illetve a magyarok által megszállt területeken a „partizán-vadászat” fokozása volt.

Hitler szinte az első napon tudomást szerzett a Kállay-féle nyugatbarát kísérletekről és a német ügynökök jelentéseiből nyomról nyomra követni tudta az egész „kiugrási” manőverezést.³⁸ A csapatkérés megtagadása ily módon egyáltalán nem érte váratlanul, viszont nem volt hajlandó felette napirendre sem térni. A német követ által Klessheimbe kérte Horthyt. A megbeszélésekről Ribbentrop Mackensen római német követnek küldött távirata ad tájékoztatást. Ebből kiderül, hogy Hitler különösen hangsúlyozta a Szovjetunió elleni háború német győzelmének szükségességét, mert csak így akadályozható meg a „bolsevizmus térnyerése” Európában.

Hitler jól tudta, mitől fél a legjobban a magyar kormányzó, aki egyet is értett Hitler fejtegetéseivel. Ezután vitatták meg „elsősorban annak a tervnek az értelmetlenségét, hogy a bolsevizmus előretörését esetleg a Balkán-államok délkelet-európai szövetsége állítsa meg, ha Németország nem tudna megbírkózni az orosz veszéllyel”. Igen érthetően tudtára adtuk a kormányzónak — írja Ribbentrop —, már csak azért sem érthettük meg azt az élénk helyeslést, amellyel a Kállay-kormány magáévá tett egy délkelet-európai szövetségre irányuló török javaslatot, mert Budapesten is tudták, hogy angol kezdeményezés áll a török elgondolás mögött.³⁹

A találkozón Hitler tiltakozott a Kállay-kormány nyugati szövetségesek felé irányuló egész diplomáciai tevékenysége ellen. Április 18-án a német Külügyminisztérium egy memorandumot adott át Horthynak, amelyben pontosan felsorolták ki, mikor, hol és kivel vette fel a magyar kormány képviselőjében vagy megbízásából nyugati diplomatákkal a kapcsolatot, és követelték e tevékenység azonnali megszüntetését. Horthy igen határozottan védte meg Kállayt.

Hazatérve pedig május 7-én hosszú levélben⁴⁰ „magyarázkodott” Hitlernek mind a „zsidókérdés” magyarországi helyzetéről (a Kállay-kormány ugyanis az angolok felé azzal is igyekezett érdemeket szerezni, hogy nem volt hajlandó a zsidótörvények német mintájú végrehajtására), mind pedig Kállay politikájáról. Ez utóbbi kérdésben mindent *tagadott*. Horthy magatartása bizonyos fókig megnyugtatta a németeket, mert azt tükrözte, hogy bár egy angol—amerikai balkáni hadművelet esetén a magyar csapatokra aligha számíthatnának, a jelen esetben az egész angol orientáció a szövetségesek Balkán-tervének függvénye. Sem Horthy, sem Kállay nem kíván addig szembefordulni a németekkel, és folytatni akarja a háborút Hitler oldalán a Szovjetunió ellen.⁴¹

Horthy május 7-i levelében részletesen felsorolta azt is, mivel és hogyan segítette Hitlert *gazdaságilag*. Ezt értékelve a német vezetés is elismerte, hogy „gazdasági kérdésekben a magyar kormány magatartása — kivéve a mezőgazdasági termelés erősebb kézben tartását az anyaország területén

³⁸ Jagow követ jelentései. (A Wilhelmstrasse... 529—533. és 535. számú iratok.)

³⁹ Uo. 716—717. o.

⁴⁰ Horthy Miklós titkos iratai... 391—397. o.

⁴¹ Lásd erről A. Hülgruber: Deutschland und Ungarn 1933—1944. Wehrwissenschaftliche Rundschau, 1959. novemberi szám.

— nem ad okot arra, hogy Németország részéről komolyabb kifogások merüljenek fel.”⁴²

1943 tavaszán tehát Hitler bármennyire is szeretne volna tisztázni a magyar helyzetet, mégpedig Kállay menesztésével, egyelőre letett szándékáról. Nem akarta kockáztatni a magyarokkal való viszony további romlását. A megfelelő időpontra azonban igyekezett a németbarát politikusokból „tartalékok” biztosítani a maga számára. Ezt a tartalékokat meg is találta Imrédy Béla és megerősödött csoportjában.

A fasiszta koalícion belüli vezető szerepének megerősítése érdekében pedig katonai sikerek elérését tűzte célul. Ezért indította meg május közepén a jugoszláv partizánok ellen a „Schwarz” hadműveletet, azaz a jugoszláv hadtörténet-írásban az „ötödik ellenséges offenzíva” néven szereplő támadást, és készítette elő a kurszki támadó hadműveletet.

A körülmények azonban mégsem úgy alakultak, ahogy Hitler vagy éppen Kállay szeretnék volna.

A Balkán valóban „fellángolt”, mint azt a magyar kormány megjósolta, csak hogy lángját nem a nyugati szövetségesek partraszállása gyújtotta fel, hanem a jugoszláv kommunisták vezette népfelzabardító fegyveres erők. Már a „Weiss I—II”, a január végén megindított fasiszta támadás első napjai is bizonyították, hogy a partizánhadsergek komoly ellenfél. Ezt tapasztalva írta február 13-án Hitler Mussolininak, hogy „gyorsan el kell fojtani a felkelést, ha el akarjuk kerülni a csapás veszélyét, amely az angol—amerikai csapatok balkáni partraszállása esetén fenyeget bennünket... Itt össze kell fognunk az erőket, az anyagi és embervesztésre való tekintet nélkül.”⁴³

A „Weiss”-terveket azonban mégis kudarc érte. A következő hadművelet során, a 120 ezer fős, jól felszerelt fasiszta csoportosítással *húszezer* partizán vette fel az egyenlőtlen küzdelmet a Sutjeska völgyében. Az elkezeredett harcokban a hazafias erők súlyos áldozatokat hoztak. Az ellenség viszont a megszállás két esztendeje alatt itt szenvedte el a legnagyobb vérvesztését és tudomásul kellett vennie „megtorló és megsemmisítő hadjáratának” teljes kudarcát.

A Neretvánál és Sutjeskánál a németeket óriási politikai és erkölcsi vereség is érte. A Balkán birtoklásának és a quisling-rendszerek helyzetének megerősítésére irányuló intézkedései nem érték el céljukat. A népfelzabardító erők elhárították a fasiszta offenzívákat, és szétverték Mihajlović „Honi Jugoszláv Hadseregének” zömét, valamint jelentős olasz és német erőket, de ugyanakkor további jelentős területeket szabadítottak fel Hercegovinában, Crna Gorán, Kelet-Boszniában és a Sandžakon.⁴⁴ A német vezetés mindebből levonta a következtetést, hogy a népfelzabardító háború további kiszélesedésére kell számítani és ezért Jugoszlávia feletti uralmát a katonai megszálló erők nagyarányú növelésével kívánta biztosítani.⁴⁵

Az ellenséges offenzívák kudarcra, a jugoszláv népfelzabardító erők katonai és politikai tekintélyének növekedése megteremtette a feltételeket,

⁴² A Wilhelmstrasse... 724. o. — Horthy szerint 1943. április 20-án a németek magyarországi adósága 1121 millió német márka volt. Clodius, külügyminisztériumi munkatárs szerint ez április 30-án „csak” 800 millió márka. De Clodius elismerte, hogy ebből 500 millió a Kállay-kormány egy esztendeje alatt gyűlt össze. (Uo. 723. o.)

⁴³ Les Lettres échangées par Hitler et Mussolini. 143. o. Idézi: Beogradska operacija 20. oktobar 1944. Beograd. 1964. 45. o.

⁴⁴ A Jugoszláv Kommunisták Szövetsége rövid története. Forum Könyvkiadó, Novi Sad, 1963. 407. o.

⁴⁵ 1943 végén a fasiszta megszállócsapatok létszáma elérte a 400 ezer főt, ezt kb. 250 000 quisling-haderő támogatta.

hogy a NOV és POJ⁴⁶ legfelső parancsnoksággal és az AVNOJ-jal⁴⁷ a nagyhatalmak mint önálló tényezővel számoljanak a nemzetközi életben. Ezt a következtetést vonták le a nyugati szövetségesek is, amikor kapcsolatot létesítettek a jugoszláv partizánokkal. Az afrikai hadműveletek már befejeződtek és közvetlen küszöbön állt a szicíliai partraszállás végrehajtása. Az 1943. első felében lezajlott katonai események Jugoszlávia területén arra figyelmeztették a szövetségeseket: ha el akarják kerülni a fasiszta erők oldaltámadását, akkor szövetséget kell kötniük Titóval. Ehhez azonban kénytelenek voltak felülvizsgálni Draža Mihajlovićhoz fűződő kapcsolataikat. Ennek első megnyilvánulása volt az angol hadügyminiszternek a kormány részére adott június 4-i tájékoztatása Mihajlović kapcsolatairól, a megszállókat és a horvát fasisztákat támogató tevékenységéről.

1943. július 4-én pedig a moszkvai angol követ jelentette be, hogy kormánya „elhatározta előző politikájának felülvizsgálását és a jövőben nagyobb mértékben támogatja a jugoszláv ellenállási mozgalmakat, függetlenül azok politikai színezetétől...”⁴⁸

Július 10-én az angol—amerikai csapatok partraszálltak Szicília szigetén. Július 25. után a németek azonban mindent elkövettek, hogy lassítsák a szövetségesek előnyomulását Olaszország belsejében. Az olasz fegyverszünet aláírására csak szeptember 8-án, hosszas tárgyalások után került sor és ezalatt a németek teljesen felkészültek Olaszország megszállására, minek következtében hosszantartó küzdelmekre kényszerítették az angol—amerikai csapatokat.

Július 11-én megindult a szovjet csapatok ellentámadása Kurszk térségében és széles arcvonalon megkezdődött a Vörös Hadsereg előnyomulása. A kurszki csata után még azok számára is világossá vált, hogy a németek a háborút *nem nyerhetik* meg, akik a sztálingrádi fordulatot a „Tél Táborok” számlájára írták.

A magyar reakció megdöbbenéssel vette tudomásul a számára kedvezőtlen helyzetváltozást. Az a három fő ok, amiért az év elején az angolok szimpátiáját keresték, most méginkább befolyásolta és meghatározta politikai továbblépésüket.

Edmund Veessenmayer, a német Külügyminisztérium különleges ügyekkel megbízott munkatársa 1943 decemberében Magyarországról készített összefoglalójában⁴⁹ így fogalmazta meg a horthysta vezetés három fő aggodalmát:

1. az orosz arcvonal közelebb nyomul;
2. Tito oldalról fenyegeti;
3. terjed az országban a kommunizmus.

Veessenmayer mindhárom tényezőt értékelte és magyarázta is. A másodikikkal kapcsolatban megállapította:

„Tito ma Magyarországon is fogalommá vált. Felismerték, hogy a bolsevizmus és Tito azonosak, nagy tervek megvalósításán dolgoznak, és hogy

⁴⁶ A Jugoszlávia Népfelszabadító Hadserege és Partizán Osztagai elnevezés szerb rövidítése.

⁴⁷ Az 1942-ben létrejött Jugoszlávia Antifasiszta Népfelszabadító Tanácsának a rövidítése.

⁴⁸ Международная Жизнь 1958. 8. str. 78. — Megjegyzés: 1943 őszén érkezett meg a hivatalos angol—amerikai katonai misszió a legfelső parancsnokságra. Az angol kormány 1944 nyarán kénytelen volt visszahívni katonai bizottságát a Mihajlović-főparancsnokságról, de az amerikai kormány 1945 májusáig fenntartotta katonai bizottságát a csetnikéknél is.

⁴⁹ A Wilhelmstrasse... 743—745. o. Veessenmayer jelentésében pontokban foglalta össze javaslatait a „magyar kérdés” megoldására, hogy Magyarországot teljes mértékben a birodalom érdekeinek megfelelően használják fel, megszüntessék az „önállóskodást”, Embernyagával tehermentesítse a német erőket, „Minden értünk vérző magyar a mi véráldozatunkat csökkenti, erősíti tartalékainkat a további hadviseléshez”. (Uo. 749. o.)

ezek az erők időközben annyira megnövekedtek, hogy az angolok és amerikaiak titkon várt balkáni partraszállása elmaradt...⁵⁰

A jugoszláv népfelzabardító mozgalom kiszélesedése valóban egyike volt a horthysták problémáinak. Bebizonyosodott, hogy a Jugoszláviában nem kisméretű, elszigetelt ellenállási harc folyik, hanem *partizánhadszintér van*, olyan hadsereggel, amit a lakosság többsége támogat nemcsak a megszállók elleni harcban, hanem a polgárháború kibontakoztatásában is. A szovjet csapatok győzelmei következtében ez a partizánháború még erőteljesebb lett és más balkáni országokban — Bulgáriában, Albániában és Görögországban — szintén fellendült a fegyveres harc. Horthy-Magyarország urai rettegettek attól, hogy ez a magyar antifasiszta erőkre is hatással lesz.

Érthető volt tehát a horthysták mély megdöbbenése, hogy a nyugati szövetségesek a jövőben segíteni kívánják a Jugoszláv népfelzabardító erőket és ezt a kommunizmus nyílt támogatásának fogták fel. Véleményüket tolmácsolta az amerikaiaknak Isztambulban Hátszegi-Hatz Ottó alezredes, volt szófiai katonai attasé. A válasz azonban egyáltalán nem nyugtatta meg Horthyékát: „európai terveiknek a bolsevizmus valóban gyenge pontja” — mondta az egyik amerikai diplomata, „Tito támogatása azonban azért vált szükségessé, mert a néptől idegen Mihajloviécsal szemben Tito 200 ezer hívével a délkelet egyedüli sikeres katonai vezetője.”⁵¹

A horthysta vezetés azonban elhatározta, hogy minden eszközzel gyengíteni fogja a partizánok erejét. A perek, a halálos ítéletek és kivégzések számának nagyfokú megnövekedése jelezte, hogy fokozódott a megszálló hatóságok, a rögtönítélő bíróságok aktivitása a nép ellen.⁵² A magyarországi internálótáborokban és börtönökben több ezer jugoszláv hazafi sínylődött, és megkezdődött a déli területen levő börtönökből részben Vácra, részben Sátoraljaújhelyre való átszállításuk.

A történelmi igazsághoz tartozik, hogy a fokozott terror, az üldöztetés nem csökkentették a jugoszláv forradalmárok erejét, sőt fokozták elszántságukat. A börtönökben, internálótáborokban egymásra talált a Duna völgyi népek sok ezer bátor fia és leánya, és ez az egymásratalálás nem harcuk „eredménytelenségére” döbbsentette rá őket, mint ahogyan ezt horthyék várták, hanem éppen ellenkezőleg, küzdelmük értelmére és erősítette a győzelembe vetett hitüket.⁵³

A jugoszláv népfelzabardító erők sikerei arra ösztönözték a magyar reakciót, hogy a megszállt területen *kívül* is fokozottabb mértékben segítsék a partizánok elleni akciókat. Ennek megbeszélésére érkezett 1943 májusában Budapestre Mihajlović egyik híve, akivel Újszászy tábornok, a kémelhárítás főnöke közölte, hogy „Horthy kormányzó személyében kész egy titkos kapcsolatot létesíteni Mihajlovićsal és a Tito elleni harchoz katonai segítséget adni.”⁵⁴

Júliusban Mihajlović levelet írt Horthynak, melyben „a saját és a londoni jugoszláv kormány nevében... Magyarország segítségét kérte a Tito elleni küzdelemhez. Azt írta, hogy igen nagy szüksége van fegyverekre és

⁵⁰ Uo. 746. o.

⁵¹ Uo. 756—757. o. — Hátszegi még Budapestre sem érkezett, amikor az utazásáról szóló kérvényt már letették Hitler asztalára.

⁵² 1943. november 12-én a különleges nyomozócsoport őrizetében 181 bácskai hazafi volt. Agyonlőtték többek között Fejes Klára, Popović Zivko-Bora és Patko (eredeti neve: Ratko Vidović) szerémségi partizánokat. (HIL, VKF. 1943. eln. I. osztály, 6380/14.)

⁵³ Ennek egyik legdrámaibb bizonyítéka az 1944. március 22-i sátoraljaújhelyi börtönlázadás és kitérés volt. (Lásd erről Szabad Nép 1945. november 6. és 1946. július 25-i száma; Népszabadság, 1959. március 22.; Új Szó (Bratislava) 1961. március 22. számát, továbbá Horváth J. —Német I.—Szabó L.: Az utolsó felvonás. Budapest, 1959. és Zivan Milisavać: Suma nije olistala. Matica Srpska, Novi Sad, 1961., valamint a vajdasági lapok évfordulós száma.)

⁵⁴ Lásd Újszászy említett nyilatkozatát.

lőszerre és reméli, hogy ezeket Magyarországtól megkapja. Egyben közölte Mihajlović, hogy a Jugoszláviában kialakuló Tito-mozgalmat politikai és katonai szempontból veszélyesnek minősíti, mert ez a mozgalom a nép széles rétegeinek támogatását élvezi. Mihajlović szoros együttműködést ajánl a jugoszláv és a magyar kém- és kémelhárító szolgálatok között a Szovjetunió és Tito ellen.⁵⁵

Kállay megbízottat küldött, hogy tárgyalásokat folytasson a londoni jugoszláv kormánnyal, személy szerint Ninčić külügyminiszterrel. A kapcsolatok — a jugoszláv király és kormány határozott kérésére — elsősorban a népfelszabadító erők elleni közös tevékenységre korlátozódtak. Ennek alapján kicserélték felderítő-értesüléseiket a Népfelszabadító Hadsereg és Partizán Osztagok erőiről, elhelyezéséről, állapotáról stb. Közvetlen rádióösszeköttetés létesült a magyar vezérkar és a csetnikfőparancsnokság között. 1944 februárjától fokozódott és rendszeressé vált a Mihajlovićnak küldött hadianyag és más segítség, ami Magyarországra megszállása után a németek egyetértésével folytatódott. Mindez akkor, amikor már az angol kormány hivatalosan is kénytelen volt elítélni Mihajlović tevékenységét.

A Kállay-csoport következtetése tehát az volt, hogy a rendszer fennmaradása az adott körülmények között a németekhez fűződő kapcsolatok fenntartását írja elő számunkra. Ezért írta Kállay Hitlernek, hogy „az olaszországi események semmiképp sem érintik Magyarország politikáját, és Magyarország a jövőben is változatlanul Németország oldalán marad.”⁵⁶ Nem szakították meg azonban kapcsolataikat a nyugati szövetségesek diplomataival sem, annál is inkább, mert értesülésük volt arról, hogy Churchill napirenden tartja a „Balkán-tervet”. Az angol miniszterelnök egyik július 16-i leveléből kiderül, hogy ő a szicíliai hadműveletet is elsősorban a balkáni partraszálláshoz vezető lépésnek tekintette, „nekünk nemcsak Róma elfoglalása és Olaszország északi területeire való előnyomulás a kötelességünk, de jobb kezünkkel támogatnunk kell a Balkán hazafiaiát is...”⁵⁷ Az a remény tehát, hogy az angolok esetleg ejtőernyős csapatokkal megszállják Magyarországot és így kilépnek a háborúból, továbbra is táplálta a magyar reakció angol orientációjú rétegeit. Ennek volt a következménye, hogy 1943 szeptemberében titkos megállapodás jött létre Kállay és az angol kormány között, amely akkor lépett volna életbe, ha a szövetségesek elérik Magyarországot határát.⁵⁸

Az angol várás reménye magyarázza Kállayék több intézkedését. Augusztusban ismételten megtagadták a németek követelését, hogy magyar hadosztályokat küldjenek a szerbiai megszállás erősítésére.⁵⁹ Viszont részleges mozgósítást hajtottak végre és erősítették a csendőrséget a *Bácskában* és Kárpát-Ukrajnában a partizánok elleni hajsza fokozása érdekében. Szeptemberben véglegesen elutasították az újra megismertelt német csapatkérelmet.⁶⁰ Döntés született a bácskai vérengzés felelőseinek perújrafelvételére.⁶¹

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ A Wilhelmstrasse ... 727. o.

⁵⁷ W. S. Churchill: The Second World War, vol. 5. 34–35. o.

⁵⁸ Magyarország és a második világháború ... közli a fegyverszüneti előzetes megállapodás szövegét. 417–418. o. Lásd erről *Ránki György*: 1944. március 19. Budapest, Kossuth Könyvkiadó. 1968. 22–27. o.

⁵⁹ A magyar Minisztertanács 1943. augusztus 14-i ülésének jegyzőkönyve. Magyarország és a második világháború ... 414. o.; Lásd erről *Ránki György*: 1944. március 19.

⁶⁰ A Wilhelmstrasse ... 740. o. —Kalterbrunner jelentése Himlernek.

⁶¹ A perújrafelvétel oka elsősorban az antifasiszta erők követelése volt, de egybeesett Kállay és Keresztes-Fischer ama törekvésével, hogy az angolok és a jugoszláv emigránsok felé „bizonyítsák”, nem ők a felelősök a bácskai vérengzésekért. A hadbíróági főtárgyalásra december 14-én került sor. (Lásd erről az „Emlékeztetőt”, Magyarország és a második világháború ... 418–424. o.) A három főbűnös azonban Németországba szökött és ott Himler vendégeként fogadták őket (A Wilhelmstrasse ... 565. irat) december 17-én.

Mindebből kiderül tehát az, hogy Horthy és környezete tevékenységét a megváltozott katonai helyzetben is ugyanaz a cél határozta meg, és hazárdirozásuk egyetlen tétje: *rendszerük mentése volt.*

Erre a lényegre mutatott rá a magyar forradalmi emigráció akkor Londonban élő nagy alakja, Károlyi Mihály, aki a „Tribune”-ban megjelent cikkében így értékelte a horthystákat:

„Egy ökonzervatív arisztokrácia, mely a hatalom minden kulcsát a kezében tartja, utálja a demokráciát, nem ismer jogot a saját osztályának kiváltságain kívül; amelynek kormányzási eszméje a hűbérúr és a jobbágy feudális koncepciója . . .

Stockholmból és Ankarából olyan híresztelések és szuggesziók szállingóztak, hogy Magyarország szeretné kivonni magát a háborúból, hogy valójában sohasem harcolt szívesen, hogy az ország alapjában véve demokratikus, és ha kilép a háborúból, ésszerű bánásmódra tart igényt.

E tapogatózások mögött ügyes számítás rejlik. Ebben a kontextusban Magyarország nem a nép Magyarországa, hanem egy mikroszkópiusan kicsi, de hatalmas uralkodó osztályé, amely most menteni igyekszik a hatalmát.

Számítása egyszer már bevált . . . Vágyakozva gondolja: Megmenthetjük-e magunkat másodszer is a bolsevik kísérlet által?”⁶²

Valóban, 1918—1919 forradalmainak „kísértete” rémítette 1943-ban a magyar ellenforradalmárokat, és ezzel ijesztgették a szövetségeseket. Az angol „megoldás” azonban mindinkább irreálissá vált. Bár Horthyékhoz elsősorban Churchill politikájának szószólóin át jutottak el a hírek, 1943 végére tudomásul kellett venniük, hogy az angol miniszterelnök kedvenc tervét már a nyáron, Quebechen, elvetették az amerikaiak, nem értettek vele egyet sem a külügyminiszterek moszkvai, sem a szövetséges államfők teheráni megbeszélésein.

Erről a nagy csalódásukról Jagow német követ táviratban tájékoztatta Ribbentrop külügyminisztert:

„Az olaszországi gyors német intézkedések, a magyar kiküldöttek rossz hírei a nyilvánosságra hozott moszkvai és teheráni határozatokkal kapcsolatban, a Benes-paktum, Tito és végül a lengyel ügy fejleményeinek hatására a magyar kormány belátta, hogy az élet vagy halál kérdése változatlanul Németországhoz fűzi.”⁶³

Az az *osztályérdek*, amely a magyar reakció egy csoportját 1943 elején a nyugati szövetségesek felé vonzotta, érvényesült tehát akkor is, amikor a hitleri Németországgal való szövetség látszólag ismét erősödött. Ezt a magatartást azonban Hitler végül is megalégtelte és döntött Magyarország katonai megszállásáról. A horthysta vezetés ellenállás nélkül vette tudomásul ezt is, és a Kállay-csoport átadta helyét a németek követeléseit *egyértelműen* végrehajtó ellenforradalmi reakció *másik* csoportjának.⁶⁴

Kállay kétarcú politikája következtében a magyar kormányzatnak az 1941—1942-es évekhez viszonyítva már nemcsak a quisling-rendszerekkel

Megjegyzésre méltó, hogy a bácskai tömeggyilkosokat először Bajcsy-Zsilinszky Endre lepette fel nyilvánosan a parlamentben, és az 1943 decemberi hadbíróság elnökségének egyik tagja Kiss János altábornagy volt. 1944. október 15 után Feketehalmy Czeydner — mint Szálasi vezére — az újvidéki hóhér, újra hatalmat nyert és 1944. december 8-án ő mondta ki a halális ítéletet az ellenállási mozgalom katonai vezetőire, köztük Kiss Jánosra és követelt halált Bajcsy-Zsilinszky Endrére is. Feketehalmy és társai méltó büntetésüket csak 1946 októberében nyerték el. (A „Magyar Szó” 1946. október 22—31. számaiban megjelent közlemények a perről.)

⁶² *Károlyi Mihály*: Válogatott írásai. Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1964. 128—129. o.

⁶³ A Wilhelmstrasse . . . 759. o.

⁶⁴ Lásd erről *Kun József*: Magyarország német katonai megszállásának előkészítése és lefolyása 1943. szeptember—1944. március. Hadtörténelmi Közlemények, 1963. 1. sz.

volt kapcsolata, hanem a jugoszláv emigráns kormánnyal is, és megállapodásszerűen segítette Mihajlović néPELLenes tevékenységét. A népfelszabadító háború sikerei háttérbe szorították a szerb és a horvát fasisztákkal fennálló magyar hatalmi villongásokat és együttműködésre készítette őket a hazafias erők ellen.

АГНЕСИ ГОДО:

БАЛКАНСКАЯ ПОЛИТИКА ХОРТИСТСКИХ ПРАВЯЩИХ КРУГОВ (1941—1943)

Резюме

С 27 июня по 2 июля 1968 г. в Сараеве состоялся симпозион. Статья является частью работы, подготовленной на этот симпозион. В ней автор изображает политику хортистского режима, проведенную в Югославии в названный период.

В 1941 г. гитлеровская Германия обратила особенно большое внимание на Югославию и стремилась дипломатическим путём вовлечь её в коалицию фашистских стран. Эти попытки не венчались успехом. Немецкое руководство по этому решило военное вторжение в Югославию. В этом плане получила свою роль и хортистская армия. Тогдашний премьер-министр Телеки хотел удалить отношения с южным соседом, надеясь на то, что таким образом можно избежать открытый разрыв с западными державами. Но события происходящие в Югославии 27 марта 1941 г. разрушили все эти планы. Гитлер приказал уничтожить Югославию, как государство. В этой агрессии с 11. апреля участвовали и хортистские войска. В этом поступком Венгрия практически вступила в ряд воюющих стран второй мировой войны.

Венгерские войска и жандармерия уже в первые часы оккупации начали арестовать так называемых ненадежных элементов, то есть коммунистов, евреев и жителей славянских по своей национальности. 28 апреля венгерское правительство приказало, что жители поселившиеся после 31 октября 1918 г. должны в течение 3 дней покинуть территорию Бачки.

Цель террора оккупантов подавить в зародыше организацию патриотических сил потерпела неудачу. Антифашистское и революционное движение приносило большие жертвы в борьбе против оккупантов и их местных прислужников, несмотря на кровопролитие в Новом-Саде, партизанское движение не прекратилось в Бачке. За всё время народно-освободительной войны Войводина активно участвовала в всеобщем восстании народов Югославии вопреки тяжёлым военнополитическим и этнографическим условиям.

В конце 1942 г. и в начала 1943 г. в ходе второй мировой войны произошёл решительный поворот в пользу антигитлеровской коалиции. Принимая к сведению этот факт хортистские правящие круги стремились свои политические замыслы приспособить к изменившимся обстоятельствам. Они питали большую надежду к высадке западных союзников на Балкане. Двуличная политика Каллаи уже открыто проявилась не только во внутренней но и внешней политике. То есть правительство не хотело полностью порвать отношения с немцами только ослабить связи с ними. Полный разрыв с немцами был бы нежелательным до тех пор пока англо-американские войска не подошли к границам Венгрии. Венгерское правительство стремилось установить связи с хорватским и сербским квислинг-правительствами, одновременно оно вело переговоры и с четниками — открыто содействующими оккупантам.

В первой половине 1943 г. немецко-итальянские и другие фашистские силы начали решительные наступления против партизан, находящихся на территории Боснии-Герцеговины. Отражение этих наступлений народно-освободительным силам удалось только путём тяжёлых боёв и больших потерь. Тем не менее они освободили ещё и новые территории. Бои на Неретве и в долине Сутески имеют важное значение в связи с международном признании югославской народно-освободительной войны. В результате этих боёв западные союзники — в интересах своих начинающих в Италии военных

операций — послали военную миссию генеральному штабу народно-освободительных сил, чтобы предпринять шаги военному содействию.

Хортистское руководство было поражено поведением западных держав и в ответ на политические, военные и международные успехи народно-освободительного движения укрепило союз с югославскими фашистами и усилило террор против населения оккупированных территорий.

К лету 1943 г. уже стало несомненным, что западные союзники не высадятся на Балкан. Сложившееся военно политическое положение толкало Хорти и Каллаи на усиление союзных связей с немцами — при сохранении надежды в приходе англичан. Такое поведение Гитлеру наконец надоело и он принял решение о военной оккупации Венгрии.

Автор устанавливает, что венгерское контрреволюционное руководство в 1943 г. имело связь не только с квислингскими правительствами но и с югославским эмигрантским правительством и помогало Михайловичу в борьбе против партизан. Антинародная политика хортистских оккупантов была в полном соответствии тогдашним интересам югославской реакции и в последствии это привело к укреплению связей венгерских и югославских контрреволюционных сил.

AGNES GODÓ:

DIE BALKANPOLITIK DER HORTHY-REGIERUNG

(1941—1943)

Resümee

In dieser Abhandlung ist ein Teil, der für das in Sarajevo zwischen den 27. Juni und 2. Juli 1968 abgehaltenen Symposium geschriebene Arbeit die Politik der Horthy-Regierung gegen Jugoslawien, in der angegebenen Zeit, skizziert. 1941 zeigte Hitler-Deutschland erhöhtes Interesse für Jugoslawien und probierte es mittels diplomatischen Druck in die Koalition der Faschischen-Staaten hineinzuziehen, aber mit geringem Erfolg. Deshalb beschloss die deutsche Führung einen militärischen Angriff gegen Jugoslawien. Bei diesem Plan bekam auch die ungarische Horthy-Armee eine Rolle.

Teleki, der damalige ungarische Ministerpräsident, wollte zwar das Verhältnis mit dem südlichen Nachbarn regeln, in der Hoffnung den offenen Bruch mit den Westlichen-Mächten dadurch zu vermeiden. Die jugoslawischen Ereignisse von 27. März 1941 durchkreuzten aber seine Rechnung.

Hitler gab den Befehl zur Vernichtung des jugoslawischen Staates. An dieser Aggression nahmen vom 11. April, auch die Horthy-Truppen teil. Mit diesem Schritt trat Ungarn praktisch in die Reihe der kriegsführenden Mächte des 2. Weltkrieges ein.

Die ungarischen Truppen und die Gendarmerie-Organisationen begannen schon in den ersten Tagen der Besetzung die „unerwünschten Elemente“ namentlich: Kommunisten, Juden und die Bewohner Slawischer Nationalität zu verhaften. Am 28. April verordnete die ungarische Regierung, dass die nach dem 31. Oktober 1918 angesiedelte Bevölkerung in drei Tagen das Gebiet der Batschka verlassen müsse. Das terroristische Ziel der Okkupanten, die Organisation der nationalen Kräfte im Keime zu ersticken, erlitt ein Fiasco. Die antifaschistische und nationale Bewegung erforderte schwere Opfern in den Kämpfen gegen die Besatzungstruppen und ihre einheimischen Kollaboranten. Die Partisanenkämpfe hörten auch in der Batschka nicht auf, die Woiwodschaft nahm während der ganzen Zeit des Volksbefreiungskrieges und des allgemeinen Aufstandes des jugoslawischen Volkes daran teil, unter schweren militärpolitischen und komplizierten ethnografischen Verhältnissen.

Ende 1942 und anfangs 1943 trat im Laufe des 2. Weltkrieges eine entscheidende Wendung zu Gunsten der Anti-Hitler-Koalition ein. Diese Tatsache nehmen die

herrschenden Kreise Horthy's zur Kenntnis und bemühten sich ihre politischen Pläne den geänderten Verhältnissen anzupassen. Sie hegten grosse Hoffnungen auf die Landung der westlichen Verbündeten auf den Balkan. Das zweideutige Verhalten Kállay's „schaukelte" von nun an nicht nur mehr in den Innen-, sondern auch in der Aussen-Politik. Das heisst, er wollte die Beziehungen mit Deutschland lockern, aber nicht brechen, wenigstens so lange nicht, bis sich die englisch-amerikanischen Truppen der ungarischen Grenze nähern. Er begann Beziehungen mit den kroatischen und serbischen Quisling-Regierungen aufzunehmen, aber in derselben Zeit verhandelte er auch schon offen mit den Besetzungstruppen zusammenarbeitenden Tschetniks.

In der ersten Hälfte 1943 begannen die deutsch-italienischen faschistischen Kräfte eine Offensive in Bosnien und Herzegovina gegen die Partisanen. Diese Angriffe wurden von den volksbefreienden Kräften zurückgeschlagen, sogar neue Landesteile befreit. Die Kämpfe bei Neretva und Sutjeska sind entscheidend für den jugoslawischen Befreiungskrieg und werden auch international anerkannt. Sie bewogen die westlichen Verbündeten dazu, im Interesse der beginnenden italienischen Offensive eine militärische Mission zum Generalstab der volksbefreienden Kräfte zu senden, um eine Zusammenarbeit mit ihnen zu beginnen.

Die Horthy-Regierung war über das Verhalten der Westmächte bestürzt und antwortete auf die politischen, militärischen und internationalen Erfolge der volksbefreienden Bewegung mit der Stärkung des jugoslawischen-faschistischen Bundes und mit einem erhöhten Terror gegen die Einwohner der besetzten Gebiete.

Im Sommer 1943 sah man schon bestimmt, dass die westlichen Verbündeten am Balkan nicht landen würden. Die sich so veränderte militärpolitische Lage zwang Horthy und Kállay dazu, in Erwartung ihrer Hoffnungen auf das Eintreffen der Engländer, ihr Bündnis mit Hitler scheinbar zu verstärken.

Durch diese Haltung hatte sich Hitler zur militärischen Besetzung Ungarns entschieden.

Der Autor stellt fest, dass die ungarische gegenrevolutionäre Führung in 1943 nicht nur mit den Quisling-Regierungen, sondern auch mit der emigrierten jugoslawischen Regierung Beziehungen hatte und laut eines Übereinkommens unterstützte sie die antipartisanische Tätigkeit von Mihajlović. Die volksfeindliche Okkupationspolitik von Horthy war im vollsten Einklang mit den Interessen der jugoslawischen Reaktionären und führte zur Befestigung der Verbindungen der ungarischen und jugoslawischen gegenrevolutionären Kräfte.